

Globalisering i protektionismens tid

Johan Norberg

Under senare år har globalisering och frihandel blivit allt mer ifrågasatta. Protektionistiska strömningar utmanar internationalism och fria flöden. Inte sällan används termer som "globalist" som skällsord om förespråkare av liberal demokrati och marknadsekonomi. Det finns kort sagt behov av att påminna om de fördelar som globaliseringen och liberaliseringen av marknader fört med sig, runt om i utvecklingsländer men också i Västvärlden och Sverige.

Hur kan myter om den internationella frihandeln bekämpas? Behöver globaliseringens förespråkare hitta nya angreppssätt för att förespråka dess värden? Och hur bör makthavare, politiker och företagare agera för att förklara betydelsen av öppenheten? Detta är exempel på frågor som behandlas i denna rapport.

Johan Norberg är författare och dokumentärfilmare. Han är fil mag i idéhistoria och Senior Fellow vid Cato Institute i Washington DC och European Centre for International Political Economy i Bryssel. Hans senaste bok är *Framsteg* (Volante) som utsågs till en "Årets bok" i bl a The Economist och The Guardian.

1. Globaliseringen är inget system

Globaliseringen är inte ett system, och det är inte någon ideologi. Det är människans sätt att resa, samarbeta och handla när ingen stoppar henne.

Inget stort skulle nämligen kunna bli av om vi inte samarbetade med andra. Inget litet heller. Inte ens en skinksmörgås.

Andy George gjorde ett försök i sin YouTube-kanal "How to make everything". Han skördade vete och malde det till mjöl, odlade sina egna grönsaker och mjölkade en ko för att göra smör. Han utvann till och med salt från havet och dödade och slaktade en kyckling. Det var otroligt svårt och tidskrävande, trots att han fuskade. Han tillverkade inte fordonen han färdades i eller deras bränsle, och han skapade inte sina verktyg, eller stålet eller plasten de var gjorda av. Eller telenäten genom vilket han talade med bonden som hade kycklingen som han inte behövde föda upp.

Trots detta kostade det honom totalt mer än 10 000 kronor för en smörgås som han efter avsmakning bara kunde sträcka sig till var "not bad". En smörgås som han hade kunnat köpa runt hörnet för ett par tjugolappar. Dessutom tog det honom sex månader att göra denna enda smörgås. Utan handel hade han hunnit dö av hunger. Vilket är precis vad vi gjorde även i Sverige innan vi hade modern handel.

Allt vi konsumerar förutsätter att tusentals människor på olika platser i världen har specialiserat sig på att göra en viss insatsvara så bra och billigt som möjligt, att andra specialiserat sig på att utvinna och framställa råvarorna de är gjorda av, att åter andra koncentrerar sig på elförsörjning, transporter och maskiner som krävs för det. Arbetsfördelning gör det möjligt att utnyttja väldiga mängder kunskap som vi inte har och aldrig skulle kunna tillägna oss.

Vi har alltid ägnat oss åt det. För 30 000–40 000 år sedan konkurrerade de tidigaste människorna med neanderthalarna, som var större och starkare. Men homo sapiens segrade, för hon ägnade sig åt arbetsfördelning och handel.

Rester av neanderthalarnas bosättningar tyder på att alla sysslor utfördes överallt, medan människornas hem var uppdelade efter olika uppgifter. Det tycks som att de tidiga människorna delade upp sysslorna så att den som var bäst på att jaga, samla eller tillverka verktyg koncentrerade sig på just det och därefter delade på ett byte som därför var större än det annars hade varit. Det gav mer mat och bättre verktyg och befolkningen kunde växa, och samtidigt utvecklade det förmågan att samarbeta, planera och kommunicera. Arkeologer har funnit stenar och

snäckor långt från de platser där de finns naturligt, vilket tyder på att långväga handel också förekom tidigt.¹

Människan har alltid velat hitta de bästa platserna och det mest fördelaktiga samarbetet, var det än finns. Det är bara distansernas längd och murarnas höjd som har satt gränser för globaliseringen.

Dessa distanser har kortats betydligt de senaste decennierna. Den standardiserade containern gjorde att alla varor kunde färdas i alla containrar på alla fartyg till ett lågt pris, och smidigt överföras till och från väg och järnväg. Detta kombinerades med en våg av avregleringar av flyglinjer, lastbils- och järnvägsfrakt i USA och Europa från 1970-talet och framåt. Lastbilar var inte längre tvungna att gå tomma hälften av tiden därför att de bara hade tillstånd att transportera varor i ena riktningen.

Barriärer och regleringar mellan trafikslag bröts också ned. Det blev möjligt för en producent i Detroit att be en speditorsfirma att leverera en vara till en viss adress i Shanghai, varpå firman kunde anlita fartyg, järnväg och lastbilar på två kontinenter, ta ansvar för hela transportkedjan och skicka en enda faktura till företaget i Detroit.

I kombination med en radikalt förbättrad informationsteknologi, billigare kommunikationssätt och starkare datakapacitet, har denna nya transportrevolution möjliggjort en mer avancerad arbetsdelning än någonsin.

Det var inte lätt för ett land eller ett företag att vara bäst på att tillverka en hel telefon eller bil, men de kunde specialisera sig på att göra en komponent till den och skeppa iväg den till en monteringsfabrik i ett annat land. Varje del blev på så sätt bättre och billigare, våra företag kunde räkna med bättre insatsvaror, och allt fler länder fick möjlighet att vara en del av världsekonomin.

Vår tids globalisering blev resultatet när denna kommunikations- och transportrevolution mötte ett politiskt skifte av historiska proportioner under 1980- och 90-talen. Kommunismen störtade samman i Central- och Östeuropa och militärdiktaturerna föll i Latinamerika. Världens två folkrrikaste länder, Indien och Kina, liberaliserade sina hårt kontrollerade ekonomier. Samtidigt fortsatte länder i väst att minska sina tullmurar mellan sig själva och mot resten av världen.

Hundratals miljoner människor fick stor frihet att byta idéer, teknik och kapital med varandra, och friheten att sälja resultatet av det till andra länder, i precis det skede som transport- och kommunikationsrevolutionen gav dem bättre verktyg än någonsin att göra det.

”Vår tids globalisering blev resultatet när denna kommunikations- och transportrevolution mötte ett politiskt skifte av historiska proportioner under 1980- och 90-talen. ”

1 Horan, Bulte & Shogren, 2005

Det gav upphov till den snabbaste ekonomiska och sociala utveckling som mänskligheten någonsin har upplevt.

2. Världens klassresa

”Finns det en koppling mellan öppenhet och tillväxt?”, frågar två forskare i en genomgång av forskningen på ämnet, ”Vi tror det. Nästan alla empiriska analyser bekräftar det.”²

Sammantaget har låg- och medelinkomstländer vuxit betydligt snabbare 1990–2015 än OECD-länderna – med cirka 120 procent mot 40 procent. Det är första gången sedan den industriella revolutionen som det har skett, och innebär också att den globala ojämlikheten – världens ginikoefficient – har minskat sedan millennieskiftet, för första gången sedan den industriella revolutionen.³

Det gäller främst de asiatiska länderna. Kina öppnade sig i början av 1980-talet efter att de asiatiska tigrarnas framsteg hade visat vad som var möjligt, och Indien följde efter i början av 1990-talet. 1990–2015 tredubblades Indiens välstånd per capita och Kinas växte nästan åttafalt.

Skälet till att det kunde gå så snabbt var att skaparkraften fanns där hela tiden. Upproriska kinesiska byar och lokala företag hade utvecklat en gräsrotskapitalism som snabbt kunde expandera till nationell nivå och även gå över gränserna när barriärerna lyftes bort. I Indien fanns en väldig informell sektor som sökte efter varje spricka i muren, och expanderade så fort dessa sprickor vidgades.

Men utvecklingen är inte begränsad till dessa giganter. Det finns länder i alla regioner som har fördubblat sin BNP per capita under denna tid och snabbt har förbättrat levnadsstandarden, länder som Vietnam och Bangladesh i Asien, Peru och Chile i Latinamerika, Uganda och Rwanda i Afrika och Polen och Irland i Europa. Den gemensamma nämnaren mellan alla snabbväxare (utom några som har råkat hitta stora resursfyndigheter) är att de har integrerats mer i den globala ekonomin än grannländerna.

Ett resultat är den snabbaste fattigdomsminskningen någonsin. Världsbanken bedömer en person som extremt fattig om hon inte kan konsumera för 1,9 dollar om dagen, i 2005 års priser, justerat för lokal köpkraft och inflation. Enligt detta mått minskade andelen som levde i extrem fattigdom från 37 till knappt 10 procent 1990–2015.

² Andersen & Babula, 2008

³ Hellebrandt & Mauro, 2015

”Ett resultat är den snabbaste fattigdomsminskningen någonsin.”

För första gången i mänsklighetens historia är den extrema fattigdomen nere i ensiffriga tal. FN:s millenniemål – att 2015 halvera 1990 års fattigdomsandel – nåddes fem år före deadline.

Snabbast har det gått i Ostasien, där den extrema fattigdomen minskade från 60 till 4 procent. Afrika söder om Sahara har släpat efter, och mellan 1990 och 1998 ökade fattigdomen marginellt där, men sedan, i takt med snabbare tillväxt, har utvecklingen nått även dit. Mellan 1990 och 2015 minskade den extrema fattigdomen i Afrika från 57 till 35 procent. I Latinamerika minskade den från nästan 18 till knappt 6 procent.⁴

Det har gjort att inte bara andelen, utan också antalet fattiga har minskat – för första gången i historien. Trots att världens befolkning ökade med mer än 2 miljarder över perioden minskade antalet fattiga med runt 1,25 miljarder. Antalet fattiga har minskat med 50 miljoner varje år sedan 1990.

Den främsta förklaringen till fattigdomsminskningen stavas helt enkelt ekonomisk tillväxt. En studie av 118 länder över fyra decennier visar att 77 procent av inkomstökningen för de fattigaste kom från den genomsnittliga tillväxten i respektive land. Tillväxten i sig har alltså haft en betydligt större effekt än inkomstfördelningen, som i många länder har blivit mer ojämlik.⁵

Denna välbästande utveckling yttrar sig i en välfärdsrevolution, eftersom de nya resurserna gör det möjligt att satsa på den infrastruktur, utbildning och hälsovård som människor efterfrågar. På snart sagt varje område är vi mitt inne i ett epokgörande lyft.⁶

Mellan 1990/92 och 2014/16 har andelen kroniskt undernärda som andel av världens befolkning minskat från 19 till 11 procent. Antalet hungrande i världen minskade med 216 miljoner. Eftersom världsbefolkningen har ökat dramatiskt under samma tid beräknar FAO att ungefär 2 miljarder människor färre lider av undernäring i dag jämfört med om denna utveckling inte hade skett.⁷

Sedan 1990 har 2,6 miljarder människor fått tillgång till säkert vatten, vilket betyder att 285 000 personer fler fick tillgång till vatten *varje dag* under 25 års tid. 1990 fanns det 23 länder där mindre än halva befolkningen hade tillgång till säkra vattenkällor. 2015 fanns det bara tre sådana länder. Under samma tid ökade andelen som har tillgång till förbättrad sanitet från 53 till knappt 68 procent.⁸

”För första gången i mänsklighetens historia är den extrema fattigdomen nere i ensiffriga tal.”

4 Cruz et al., 2015: 6

5 Dollar, Kleineberg & Kraay, 2013

6 Norberg, 2017

7 FAO, 2015

8 WHO & UNICEF, 2015

Framstegen vad gäller vatten, livsmedel och sjukvård har bidragit till att barnadödligheten – dödligheten bland barn under fem år – har mer än halverats. Antalet döda per 1 000 födda har minskat från 90 till 43 mellan 1990 och 2015. Trots befolkningsökningen har antalet barn som dör minskat från 12,7 miljoner till knappt 6 miljoner under denna tid. Spädbarnsdödligheten har också nästan halverats.⁹

Som ett resultat av sådana hälsoförbättringar har den globala medellivslängden ökat med 6 år 1990–2015, från 65,4 till 71,6 år.¹⁰ Varje dag under dessa 25 år ökade den genomsnittliga individens medellivslängd med nästan sex timmar.

Snittet hålls ned av att det är svårare att expandera den genomsnittliga livslängden genom insatser mot dödlighet senare i livet. När man minskar ålderssjukdomar, som hjärt- och kärlsjukdomar, vilket har gjorts snabbt i västvärlden de senaste decennierna, ger det bara några år extra livslängd. Länder som har minskat barnadödligheten särskilt snabbt, som Botswana, Etiopien, Rwanda och Tanzania har otroligt nog just lyckats öka medellivslängden med mer än tio år på ett enda decennium.¹¹

De får också längre och bättre utbildning än tidigare generationer. Mellan 1990 och 2015 minskade den globala vuxenalfabetismen – bland dem som är 15 år eller äldre – från drygt 24 till knappt 14 procent. I denna grupp ingår äldre generationer som aldrig fick någon utbildning. Bland 15–24-åringarna är det numera bara runt 9 procent som inte kan läsa och skriva.¹²

Barnarbetet håller på att försvinna, för att föräldrar som tjänar mer inte har samma behov av barnens arbete för överlevnad, utan i stället kan investera i deras utbildning. Andelen 5–17-åringar som arbetar minskade 2000–2012 från 16 till 10,6 procent. Andelen i farliga yrken – i osäkra eller ohygieniska förhållanden som kan resultera i skada, sjukdom eller död – har minskat från 9,3 till 3,1 procent.¹³

Det är inte bara tillväxtskjutsen som har skapat den sociala utvecklingen. Se på Haiti. Det är ett av få länder som är fattigare i dag än det var 1960. Ändå har landet lyckats minska spädbarnsdödligheten sedan dess med nästan tre fjärdedelar och ökat medellivslängden med 21 år. Det beror på att kunskap, teknik och affärsmodeller lättare sprids över gränserna i en mer öppen värld. Fattiga länder

”Sedan 1990 har 2,6 miljarder människor fått tillgång till säkert vatten, vilket betyder att 285 000 personer fler fick tillgång till vatten *varje dag* under 25 års tid.”

9 UN, 2015 (a)

10 The World Bank

11 The World Bank

12 Unesco, 2013

13 ILO, 2013

kan omedelbart utnyttja lösningar som det tagit andra länder generationer och miljarder att utveckla. Den infrastruktur som skapades för att kommunicera och handla gör det också möjligt att distribuera vetenskapliga resultat och medicinska innovationer.

Ekonomen Charles Kenny dokumenterade detta i en rapport med titeln "Why are we worried about income? Nearly everything that matters is converging". Redan innan inkomsterna hade börjat konvergera mellan fattiga länder menade han att de flesta indikatorer på utveckling, från livslängd och analfabetism till infrastruktur och ölproduktion, började konvergera mellan rika och fattiga länder under andra hälften av 1900-talet.¹⁴

Den förväntade livslängden i ett land med BNP per capita på 300 dollar var bara 33 år 1950, i dag är den 55 år. För ett land med BNP per capita på 3 000 dollar var den förväntade livslängden 1950 59 år, men i dag 69 år. Samma summa pengar kan alltså köpa mer än ett decennium längre livslängd i dag än 1950.

Charles Kennys slutsats är att globaliseringen är underskattad, då dess största effekt inte är att öka inkomsterna, utan att sänka priserna på välfärd.

Det finns alltså tre skäl att koppla ihop världens välfärdsrevolution med globaliseringen: De största framstegen har skett när världen globaliserades, och i den epoken skedde de största framstegen i de länder som globaliserades mest. Och till detta kommer att framsteg sprids snabbare mellan länder under denna epok.

Till alla dessa faktorer som vi kan mäta och väga ska tillfogas den förändring av förväntningar och förhoppningar (och naturligtvis också känslor av frustration) som sker när kommunikationsteknik och geografisk rörlighet ger bud om hur människor har det på andra håll och man inser att det inte behöver vara som det alltid har varit. Som Lasse Berg beskriver globaliseringen från ett asiatiskt perspektiv:

"Mest handlade det ändå om att byborna höjt blicken från fåran de plöjt i generation efter generation för att nyfiket kisa mot världen lite längre bort. De hade börjat drömma."¹⁵

"De största framstegen har skett när världen globaliserades, och i den epoken skedde de största framstegen i de länder som globaliserades mest."

14 Kenny, 2005

15 Berg, 2014: 80

3. Men vi då?

För 16 år sedan skrev jag en bok som heter *Till världskapitalismens försvar*. Jag försökte argumentera för att friare handel är viktigt för fattiga länder, mot den då starka anti-globaliseringsrörelse som menade att handel visserligen skulle berika redan rika länder, men göra att fattiga länder exploaterades och utarmades.

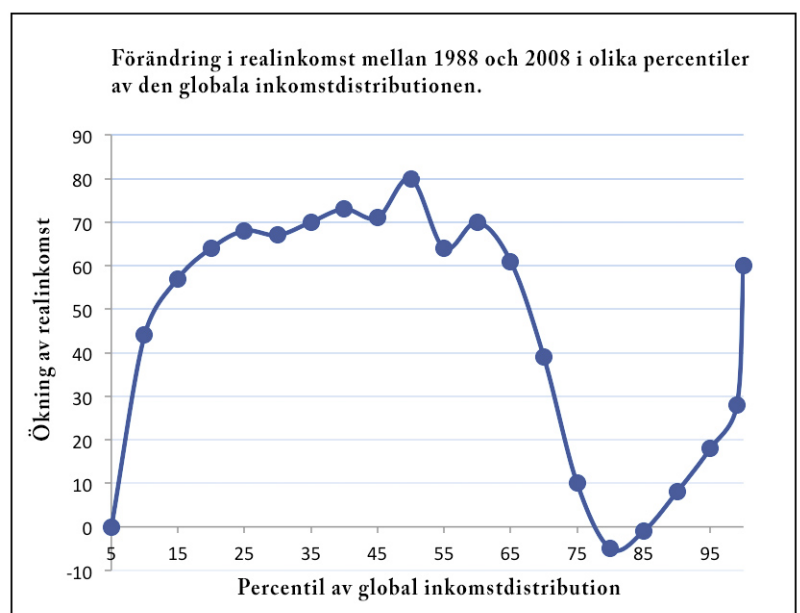
Men sen började fakta sparka på protektionismens smalben. Asiens framsteg och den makalösa fattigdomsminskningen har övertygat många om att globaliseringen tvärtom gynnade fattiga länder. Men det har inte fått dem att älska globaliseringen. Det har fått dem att tro att det då måste vara rika länder som förlorar på den.

Förr förklarade många sitt motstånd mot frihandel med att det skulle göra fattiga fattigare. Nu förklarar de sitt motstånd mot frihandel med att den gör fattiga rika allt för snabbt. Det grundläggande felslut som delas av många är nämligen tron på nollsummespelet: Föreställningen att om någon vinner måste någon annan förlora. Och om det inte är de som förlorar så är det vi. Vår tillväxt har ju varit långsammare och lönerna har stagnerat, åtminstone sedan finanskrisen.

I debatten har det så kallade elefantdiagrammet som gjorts av Branko Milanovic och Christoph Lakner använts flitigt. Det är en bild över inkomstutvecklingen i världen mellan 1988 och 2008, som visar att världens fattiga ökade sina inkomster rejält (mellan 40 och 80 procent) och det gjorde de allra rikaste också. Men däremellan finns en liten krets, kring den 70:e och 90:e percentilen, som inte såg någon inkomstutveckling alls – en krets som snabbt identifierades som den lägre medelklassen i västvärlden. De har beskrivits som globaliseringens förlorare, vilkas förluster sägs förklara varför de har röstat för Brexit och Trump.

Det är en förförisk slutsats – men felaktig. Om man anger en viss inkomstgrupps position vid två olika tidpunkter missar man nämligen att sammansättningen av den gruppen förändras under tiden. En granskning av dessa grupper avslöjar tre stora problem med detta populära diagram.¹⁶

”Förr förklarade många sitt motstånd mot frihandel med att det skulle göra fattiga fattigare. Nu förklarar de sitt motstånd mot frihandel med att den gör fattiga rika allt för snabbt.”

Milanovic och Lakners elefantdiagram

1) Det fanns inte statistik för samtliga länder under hela denna period. Flera stora fattiga länder som Kongo, Ryssland och Vietnam lades till i slutet av perioden. När flera hundra miljoner relativt fattiga läggs till 2008, som inte fanns med i inkomstfördelningen 1988, drar det ned hela inkomstkurvan.

2) Befolkningen växte snabbare i fattiga länder än i rika vilket gör att allt fler av inkomstgrupperna befolkas av relativt fattigare. Dessa förändringar gör till exempel att den fattigaste tiondelen amerikaner flyttade från den 70–75:e percentilen till den 75–80:e percentilen under denna period. Deras gamla plats övertogs av de rikaste kineserna. Båda grupperna rörde sig uppåt, men i diagrammet ser det ut som att inkomsten hölls tillbaka, eftersom de rikaste kineserna tjänade betydligt mindre än de fattigaste amerikanerna gjorde.

3) Det finns några relativt rika ekonomier som stagnerade eller till och med gick tillbaka under denna tid, som Japan och många före detta kommuniststater. Detta är länder som hade en stor del av befolkningen i spannet kring 80:e och 90:e percentilen, och vad som hände där är naturligtvis viktigt – men det är inte där den västerländska medelklassen bor. Japanernas stagnation förklarar inte varför amerikanerna röstade på Trump.

Om vi endast mäter de länder som vi har uppgifter från både 1988 och 2008, håller befolkningarna konstanta och rensar ut Japan och tidigare kommuniststater ur statistiken ökar 80/90-gruppens inkomstökning från nästan ingenting till cirka 45 procent. Det är fortfarande en lägre inkomstökning än för både de många fattigare grupperna och de få rikare och kan naturligtvis kännas som en relativ förlust när vi ser hur snabbt det gått på annat håll, men det är långt ifrån stagnation.

Som ett av världens öppnaste länder är Sverige ett tydligt motexempel mot föreställningen att rika länder måste förlora när fattiga vinner. 1995–2015 ökade de svenska hushållens reala ekonomiska standard med 74 procent, och den ökade för alla inkomstgrupper. Inkomsterna har ökat så att den som har 1995 års medianinkomst i dag betraktas som ”fattig” (med ett relativt fattigdomsbegrepp, 60 procent av medianlönen). Andelen fattiga svenskar med 1995 års fattigdomsbegrepp har sedan dess minskat från 8 procent till cirka 2 procent.¹⁷

Frihandeln är som en maskin, i vilken man på ena sidan stoppar ned det man är bra på att producera och på andra sidan kan man plocka ut det man är relativt sämre på att producera.

”Som ett av världens öppnaste länder är Sverige ett tydligt motexempel mot föreställningen att rika länder måste förlora när fattiga vinner.”

17 Regeringen, 2016/2017

Det skapar välstånd på flera sätt, för båda sidor. Det gör att man kan specialisera sig på det man gör allra bäst, så att man kan skapa ett större totalt värde. Det gäller oavsett om man är bäst på allt, eller sämst på allt. Även om Emma Watson skulle vara bäst i världen på att laga mat och sy kläder och installera bredband så tjänar hon (ekonomiskt) på att koncentrera sig på skådespeleriet, där hon är allra bäst, och sedan köpa kläder och bredband av andra – det som kallas komparativa fördelar.

Internationella marknader skapar också stordriftsfördelar, så att det är möjligt för även ett litet land som Sverige att bära upp storföretag som tillverkar produkter i väldigt långa serier. I denna produktion är i sin tur utländska leverantörer helt centrala. Mellan 40 och 50 procent av allt som västländer importerar används som input i varor och tjänster som våra företag sedan säljer, och de skulle aldrig vara så konkurrenskraftiga om vi inte kunde förlita oss på sådana internationella värdekedjor.

Som USA har fått erfara går det naturligtvis att skydda en del jobb i stålindustrin med ståltullar, men eftersom betydligt fler amerikanska arbetare använder stål än producerar det blev nettoeffekten att landet som helhet förlorade tusentals jobb.

Till detta kommer att handeln skapar en snabbare spridning av teknik och idéer över gränser, och höjer produktiviteten i företag. Konkurrenten från utländska företag gör att lokala företag hela tiden måste uppgradera sina metoder och produkter, vilket gör att de producerar mer i framtiden. En ökning av handeln som andel av BNP med 10 procentenheter har visat sig vara associerad med en ökning av produktiviteten i landet med mellan 1,4 och 9,6 procent.¹⁸

Sammantaget skapar detta enorma ekonomiska vinster för öppna länder. En studie från Petersen Institute, baserad på fyra olika metodologier, tyder på att det genomsnittliga amerikanska hushållets årliga inkomst är runt 10 000 dollar högre än den hade varit utan efterkrigstidens handelsliberalisering. Den nationella ekonomin är årligen ungefär 1 000 miljarder dollar högre än den annars hade varit. Bedömningen är att fortsatt liberalisering, till exempel av tjänster, jordbruk och textilier, skulle kunna öka den med ytterligare runt 500 miljarder dollar.

Om man antar att omställningskostnaderna för amerikanska industrier och arbetare ligger kring 50 miljarder dollar årligen (vilket författarna menar är högt räknat), så är förhållandet mellan vinst och förlust 20:1, det vill säga vinsterna på frihandel är årligen 20 gånger större än förlusterna.

18 Cline, 2004

Och då får vi inte glömma det centrala värdet: Att konsumenter kan köpa det som de tycker är bäst och billigast. Det gör i sin tur att vår köpkraft ökar så vi kan göra nya saker som vi inte tidigare kunde, som till exempel att lägga mer på utbildning, vård, underhållning och resor.

Många tror att export är bra medan import är ett problem, och mycket av den politiska debatten bygger på denna föråldrade merkantilistiska föreställning. I förhandlingar försöker vi få andra länder att öppna sina marknader medan vi bara tar bort våra tullar som en ”eftergift”. I själva verket är importen det viktigaste med handeln. Precis som få tycker att det enda viktiga är att arbeta, medan det är en uppoffring att sedan använda lönen till konsumtion, så gäller detsamma för samhällsekonomin.

Som James Mill, en av de första handelsteoretikerna, påpekade 1821: ”Den fördel som ligger i att byta en handelsvara mot en annan uppkommer, i samtliga fall, från den handelsvara som mottas, inte från den vara som exporteras.”¹⁹

Detta är viktigast för låginkomsttagare. De rika är annorlunda – de är inte lika intresserade av mysbyxor för 60 kronor från Lidl eller familjepack blöjor (ultraabsorbent) för 150 kronor på Walmart. De lägger ned en större andel på lokal konsumtion som boende, sjukvård, juridiska tjänster och exklusiva restauranger, som inte påverkas lika mycket av handel, medan låginkomsttagare konsumerar relativt mer av varor som handlas internationellt, som livsmedel, kläder, husgeråd och hemelektronik, som har rasat i pris tack vare internationell konkurrens.

En hypotetisk beräkning tyder på att varor som glödlampor, glasögon, kylskåp och tvättmaskiner kostar ungefär hälften så mycket som de skulle göra utan globalisering.²⁰

En studie visar att den rikaste tiondelen av de svenska hushållen bara skulle förlora 25 procent av sin köpkraft om vi avbröt all internationell handel. De skulle ha råd med en sådan förlust. Den fattigaste tiondelen skulle emellertid förlora hela 59 procent av sin redan låga köpkraft.²¹ I mer ojämlika länder som USA är skillnaderna ännu större.

Jason Furman, som var chef för Obamas Council of Economic Advisers, menar att tullmurarna av detta skäl är radikalt regressiva. Den fattigaste tiondelen av de amerikanska hushållen betalar ungefär fem gånger mer av sin andel av inkomsten i tullar än den rikaste tiondelen gör.²²

”Protektionism är ett sätt att ta från de fattiga konsumenterna och ge till de rika producenterna.”

19 Mill, 1826: Kap. III, Sekt. V

20 Erixon, 2008

21 Fajgelbaum & Khandelwal, 2016

22 Furman, Russ & Shambaugh, 2017

Protektionism är ett sätt att ta från de fattiga konsumenterna och ge till de rika producenterna.

Men handel innebär inte bara att vi får billigare varor och tjänster, utan också andra varor och tjänster än vi annars haft. Det skapar mångfald och valfrihet, som inte syns i den ekonomiska statistiken men som är oerhört central för individens bekvämlighet, välbefinnande och identitetskänsla. En miljon par skor i samma utförande, färg och storlek ser i termer av BNP lika värdefulla ut som en miljon par skor som är anpassade efter en miljon kunders individuella smak och storlek, trots att de senare är ojämförligt mycket mer värdefulla för konsumenterna. Det gör att vi underskattar värdet av globaliseringen.

En rapport från New York Fed bedömer att variationen för amerikanska konsumenter ökade trefalt tack vare globaliseringen mellan 1972 och 2001, och om man bedömer vad konsumenterna skulle vara villiga att betala för den mångfalden motsvarar det hela 3 procent av USA:s BNP.²³

Men för den som ändå är mest intresserad av export ska man också notera att det som händer när fattiga länder blir rikare är att de använder dessa pengar. Världens låg- och medelinkomstländer står redan i dag för hälften av världens import. Asien, Sydamerika och Afrika står för ungefär 17 procent av den svenska exporten, en andel som snabbt växer av en export som växer som helhet. Erfarenheten visar att privatkonsumtionen brukar explodera vid en inkomstnivå kring 6 000 dollar per år, och det betyder att västvärlden står inför en våg av efterfrågan från söder och öster. De ekonomier som har ett snabbt fotarbete och ställer om sig efter denna förändrade efterfrågan kommer att ha mycket att tjäna på det.

Den främsta vinsten av globaliseringen för rika länder är emellertid densamma som för fattiga länder: Att allt fler lever längre och friskare liv, med bättre utbildning och större tillgång till kunskap, teknik och marknader. Det viktigaste vi har – kunskap, uppfinningar, teknik, effektiva affärsmodeller – är svårt att utveckla, men lätt att ta del av när de väl finns. Det är inte lätt att utveckla antibiotika, internet eller artificiell intelligens, men när någon väl har gjort det kan hela världen använda det – om vi är öppna för det. Tidigare var det bara en liten del av världen som hade kunskapen och välståndet att delta i utvecklingen av sådant, men varje dag blir det hundratusentals fler. Ju fler ögonglober som riktas mot mänskliga problem, desto fler mänskliga problem kommer att lösas.

”Den främsta vinsten av globaliseringen för rika länder är emellertid densamma som för fattiga länder: Att allt fler lever längre och friskare liv, med bättre utbildning och större tillgång till kunskap, teknik och marknader.”

23 Broda & Weinstein, 2005

4. Frihandelns långa skugga

Globaliseringen skapar enorma värden, ändå är den illa omtyckt i breda folklager, och detta motstånd har skapat stöd för anti-globaliseringsrörelser till höger och vänster i USA och Europa. I deras berättelse jämföras globaliseringen, enligt Donald Trumps ord i installationstalet, med ”andra länders härjningar, när de tillverkar våra produkter, stjälar våra företag och förstör våra jobb”.²⁴

Frihandelskritiker som Trump menar att globaliseringen ”totalt totalt utraderat vår medelklass”²⁵ och pekar på att medianlönen i USA bara ökade med 17 procent 1979–2013. Men en förklaring till det är att de amerikanska lönerna under de föregående decennierna ökade väldigt snabbt, betydligt snabbare än produktiviteten, då USA med starka industrier hade en guldålder efter andra världskriget när Europa skulle återuppbyggas. Det var långsiktigt ohållbart. Varför skulle Europa köpa dyrare bilar och stål från USA när deras egna industrier väl kom på fötter?

Intressant nog förlorades fler jobb i Rostbältet i nordöstra USA mellan 1950 och 1980, innan globaliseringen och strukturomvandlingen nådde USA på allvar.²⁶ Lägre löneökningar sedan dess var i hög grad en korrigering av kostnadsnivån, som krävdes för att landets näringsliv skulle överleva. Detta syns i statistiken då den amerikanska medelklassen haft mindre inkomstökningar än Europas medelklass de senaste decennierna, men samtidigt har en klart högre inkomstnivå.²⁷

Sedan 1981 har den amerikanska medelklassens andel av befolkningen minskat från 59 till 50 procent enligt Pew Research Center, men intressant nog var det fler av dem som rörde sig uppåt – två tredjedelar av dem räknas nu i stället som höginkomsttagare.²⁸

Något som ofta glöms är att allt mer av lönerna av skatteskäl betalas ut i olika förmåner, framför allt i form av sjukförsäkring. Det syns inte i statistiken eller i plånboken, men är eftertraktat av de anställda. Om man räknar in sådana förmåner, samt använder det mått på inflation (PCE) som centralbanken och Congressional Budget Office numera föredrar, så har den amerikanska medianlönen

”Intressant nog förlorades fler jobb i Rostbältet i nordöstra USA mellan 1950 och 1980, innan globaliseringen och strukturomvandlingen nådde USA på allvar.”

24 En bra introduktion till den nya globaliseringskritiken är Norrevik 2016

25 NPR 2016

26 Alder, Lagakos & Ohanian, 2014

27 Kochhar, 2017

28 Medelklass definieras här som att ha en inkomst någonstans mellan två tredjedelar av medianinkomsten till dubbla medianen. Pew Research Center, 2015

inte ökat med 17 procent, utan med 38 procent 1979–2013, trots finanskrisen.²⁹ Med tanke på den snabba löneökningen decennierna dessförinnan så är det inte alldeles dåligt. Men det döljer en stor könsskillnad. Kvinnor såg en ökning med 73 procent, män med blott 13 procent. Kompensationen för arbetare som inte gått ut high school ökade bara med 8 procent.

Förbättringarna hade sett mer imponerande ut om det inte hade varit för bakslagen sedan finanskrisen. Mycket talar för att det är de senaste krisåren som har satt sin prägel på hela samtalet om lönestagnation och globalisering.

Dessutom måste man lyfta blicken från ekonomin till kulturen. En identitetskris kan upplevas som betydligt mer fundamental än en ekonomisk kris. Kulturer uppstår kring ekonomisk verksamhet, och när denna verksamhet försvinner kan kulturen falla samman till ett högt mänskligt pris. Många av Rostbältets städer har tömts på människor. Arbetslöshet och social utslagning följer i spåren, och för många som identifierat sig med sin yrkesroll följer känslor av identitetsförlust, förnedring och utanförskap.

Även om förhållandet mellan vinst och förlust på frihandel ligger kring 20 mot 1, så är det just denna etta vi ser och uppmärksammar, individuellt, i media och i politiken. Den representerar verkliga mänskliga kostnader. Människor som förlorar sina jobb på grund av konkurrens och omställningar, som kan få hela sin vardag och kanske identitet omskakad, som i vissa fall inte får något nytt jobb eller som måste ta ett jobb med betydligt lägre lön i yrken de inte känner för på samma sätt.

Det finns all anledning att ta dessa problem på allvar. Men problemet med att använda det som ett argument mot frihandeln är att det finns människor på den andra sidan kalkylen också – betydligt fler. Av medkänsla om just offren för frihandeln införde president Obama tullar mot kinesiska däck 2009. Det räddade 1 200 jobb i den amerikanska däckindustrin. Men till ett pris av 900 000 dollar per jobb för konsumenterna. Det var pengar som de alltså inte kunde använda till att köpa andra varor och tjänster från amerikanska företag, vilket beräknas ha minskat sysselsättningen där med nästan 4 000 jobb – 4 000 personer som fick sin vardag och identitet omskakad i grunden.³⁰

Det är samma mänskliga kostnader även om de inte syns lika mycket. Den enda skillnaden är att det drabbar fler och att omställningen inte skapar effektivitetsvinster så att förlorarna kan kompenseras.

”Det finns all anledning att ta dessa problem på allvar. Men problemet med att använda det som ett argument mot frihandeln är att det finns människor på den andra sidan kalkylen också – betydligt fler.”

29 Rose, 2015

30 Hufbauer & Lowry, 2012

Protektionism kan inte skydda jobb, det kan bara omfördela jobb, från konkurrenskraftiga näringar som har framtiden för sig, till mindre konkurrenskraftiga.

Det vimlar av olika beräkningar av hur många jobb som försvinner på grund av import, och det är svårt att separera olika faktorer, men en ofta citerad bedömning gör gällande att 2,4 miljoner försvann i den amerikanska tillverkningsindustrin på grund av kinesisk import 1999–2011.³¹ Det är allt för högt räknat. Redan i studien som det hänvisas till anges 1,2 miljoner jobb som en troligare bedömning. Det var dessutom en period som inkluderar den brutala finanskrisen. Under de fem åren därefter växte industrin med 600 000 jobb trots att den kinesiska importen ökade med en femtedel, så bara genom att hålla oss till huvudbedömningen och utsträcka den uppmätta perioden hamnar vi på 1,2 miljoner minus 600 000, det vill säga 600 000 förlorade jobb.

600 000 jobb på 16 år. Det ska jämföras med att den amerikanska ekonomin skapar nästan 5 miljoner jobb varje månad. Det är en ständigt pågående omvandling i en dynamisk ekonomi. Frågan är vad som skapar dessa nya jobb och hur bra de är. Överraskning: Företag som är exponerade mot kinesisk konkurrens ökar varje år sysselsättningen 2 procent mer än andra företag. De förlorade vissa jobb, men organiserade om sig för att skapa nya jobb på områden där Kina är mindre konkurrenskraftigt och kunde expandera genom att köpa billigare insatsvaror från Kina. Det rör sig dessutom om bättre betalda jobb – mer kvalificerade tillverkningsjobb och tjänstjobb som kompletterar industrin, som ingenjörer, forskning och utveckling och design.³²

Om de "tar våra jobb" ger de oss bättre jobb i utbyte.

Faktum kvarstår att man ser de jobb som försvinner tydligare än de som kommer till. Men det stora skälet till avsked är inte handel, utan automatisering. Industrijobb försvinner inte för att industrierna försvinner. Tvärtom expanderade den amerikanska fabriksindustrins produktion så mycket mellan 2000 och 2010 att den hade behövt anställa 3 miljoner fler om produktiviteten hade varit konstant. Men eftersom fabriker behöver allt färre arbetare minskade arbetsstyrkan med 6 miljoner jobb under den tiden.

Bara 12 procent av alla industrijobb som försvann gjorde det på grund av handel, 88 procent gjorde det på grund av automatisering.³³ Det ska sägas att gränsen är flytande, eftersom vi inte hade haft samma höga produktivitetsutveckling i ekonomin om de inte hade varit utsatta för hård konkurrens, men visar att

”Faktum kvarstår att man ser de jobb som försvinner tydligare än de som kommer till. Men det stora skälet till avsked är inte handel, utan automatisering.”

31 Autor, Dorn & Hanson, 2016

32 Magyari, 2017

33 Hicks & Devaraj, 2015

protektionism inte skulle resultera i att de gamla jobben kom tillbaka även om fler fabriker skulle göra det.

Ojämlikheten har ökat i västvärlden sedan 1980, och det är lätt att se hur globaliseringen kan ha bidragit till det. Öppningen av Kina, Indien och det tidigare kommunistblocket har nästan fördubblat den globala arbetsstyrkan samtidigt som de inte förde med sig mycket kapital. Det innebar ökad konkurrens för dem som hade mindre kvalificerad utbildning och producerade samma typ av arbetsintensiva varor, samtidigt som det ledde till en ökad efterfrågan på välutbildade som kan bidra med organisation, management, marknadsföring, rådgivning, programmering, juridik och andra informationstjänster som kan strukturera värdekedjan och göra denna växande arbetskraft så produktiv som möjligt. Lönerna har därför ökat för välutbildade och högproduktiva.

Samtidigt är det svårt att separera denna utveckling från den förändring av tekniken och efterfrågan på tjänster som har minskat behovet av arbetsintensiv produktion och ökat avkastningen på utbildning i alla länder, oavsett grad av globalisering.

En aktuell studie utgiven av Europakommissionen visar att det finns ett samband mellan ökad globalisering och ojämlikhet i relativt utvecklade länder sedan 1980-talet, men det resultatet är helt drivet av fem tidigare planekonomier, Kina, Ungern, Bulgarien, Rumänien och Moldavien, så det är inte givet att det säger något om globaliseringens effekter på västvärlden.³⁴

5. Vad bör göras?

Globaliseringen står under attack, stora handelsuppgörelser har gått om intet och risken för handelskrig växer.

Attityderna till frihandel varierar över tid och mellan olika studier, och framför allt beroende på hur man ställer frågan – om frågan bara nämner ”handel” är fler frihandlare, om den nämner ”skydda jobb” är fler protektionistiska. Paradoxalt nog var fler amerikaner frihandelsvänner i Gallups undersökningar i februari 2007, precis efter att de gjort Donald Trump till president.³⁵ Den del av globaliseringen som väljarna vänder sig mot i större utsträckning är invandring.

Det tyder på att det inte finns någon särskilt djupt förankrad uppfattning om frihandeln, och att det hastigt kan svänga med konjunkturer och med vad politiska

”Den del av globaliseringen som väljarna vänder sig mot i större utsträckning är invandring.”

34 Dorn, Fuest & Potrafke, 2017

35 Gallup News, 2017

företrädare säger. Republikanska väljare gick snabbt från att vara mer frihandlare än demokrater till att bli mer tullvänliga efter att Trump blivit partiets presidentkandidat. Denna allmänt ljumma inställning till frihandeln gör att den snabbt kan offras om det framställs som att den står mot andra viktiga värden.

De senaste åren har präglats av en allmänt stegrad oroskänsla inför världsläget, som en kombination av faktorer som egentligen inte har mycket med varandra att göra – finanskrisen, industriarbetarklassens svanesång, migrationskrisen, omfattande terrordåd och en mer osäker geopolitisk situation (Mellanöstern, Ryssland, Kina). I orostider vill vi konsolidera snarare än ta risker och expandera och vi föredrar trygghet och säkerhet framför öppenhet och globalisering. Och när dessa problem är svåra för politiker att lösa är det lätt att vända sig mot en syndabock, som handelsavtal och utländsk import.

I ljuset av detta, vad kan globaliseringsvänner göra annorlunda för att våra historiska landvinningar inte ska gå förlorade?

Något måste göras åt den otrygghet som gör att många tror att öppenhet är farligt, oavsett om den har med handel att göra eller ej. Även om vinsterna i relation till kostnaderna är 20 mot 1, så är dessa kostnader koncentrerade till en liten grupp som tar en stor smäll. Vi frihandlare har varit lite för nöjda med att genomsnittet förbättras, men ingen tar entusiastiskt en förlust för att vinsterna för alla andra i landet är 20 gånger större än deras förlust. När arbetslösheten drabbar dig själv är inte arbetslöshetsnivån 5 procent, utan 100 procent.

Allt för ofta har stater i Europa och Nordamerika hanterat denna omvandling genom att ta bort de drabbade ur arbetskraften. Den som har förlorat ett jobb har fått arbetslöshetsersättning, förtidspension och invaliditetsersättning, vilket i det korta loppet mildrar smällen, men i det långa loppet etablerar ett utanförskap och en bitterhet. Färre tar ett annat jobb, vidareutbildar sig eller flyttar dit jobben finns. Av en dollar som den amerikanska staten använder för att hantera ett förlorat jobb används ungefär 99 cents till att få bort personen ur arbetskraften och bara en cent till att hjälpa henne till ett nytt jobb.

Det krävs mer fantasi i utbildnings-, arbetsmarknads- och socialpolitiken för att hjälpa människor till de nya jobben, så att fler känner att de är en del i det nya som skapas. Vi kanske inte ska betala för arbetslöshet och pension, utan för att man tar ett nytt jobb och för att man flyttar till en mer attraktiv region? Med nya utbildningsplattformar online borde förutsättningarna vara större än någonsin att ständigt uppgradera arbetskraftens kunskaper. Det förutsätter också att man tar bort hinder för omställningar, som yrkeslicenser, hårda byggregleringar och höga marginaleffekter för den som går från bidrag till arbete.

”Något måste göras åt den otrygghet som gör att många tror att öppenhet är farligt, oavsett om den har med handel att göra eller ej.”

I allt väsentligt har frihandeln vunnit den akademiska striden. Varannan vecka får IGM:s panel av ekonomer svara på vad de tycker om en aktuell ekonomisk tvistefråga. Aldrig är enigheten så stor som när det gäller handel. När de får frågan om det är en god idé att införa eller höja tullar på import svarar 31 procent "disagree" och alla andra "strongly disagree".³⁶

Det finns behov av mer forskning kring handelns effekter och policydokument om vägar till ökad öppenhet. Men det betyder mest för att få politiker och andra akademiker att förstå handelns betydelse.

Det som saknas är en tydligare och mer inspirerande berättelse om vad handeln gör för vår frihet och för framför allt sämre bemedlades plånböcker, och hur den inte står i motsats till värden som arbetstillfällen eller miljö, utan tvärtom ger oss möjligheterna och resurserna för att förbättra just detta. Det krävs en tydlig pedagogik kring varför protektionism inte är ett sätt att undvika jobbförluster och mänskliga kostnader, utan bara omfördelar dem.

Nästan varje dag ser vi små manifestationer i Bryssel mot nya handelsavtal, från NGOs och populister, men när såg vi senast manifestationer för nya handelsavtal?

Det finns hur många tydliga och lätt memorerade exempel som helst på hur gamla hederliga jobb förstörs av handel, men politiker och tankesmedjor har varit sämre på att formulera motsvarande exempel för öppenhet. Det är farligt då föreställningar om nollsummespel och faran med import är så intuitivt övertygande.

Ofta har politiker tvärtom gjort ont värre.

När Bill Clinton kampanjade för att bli president i USA 1992 förklarade han att USA förlorade på frihandeln och vände sig mot idén på ett nordamerikanskt frihandelsavtal. Väl i Vita Huset visade han sig vara en frihandlare som förhandlade fram just ett nordamerikanskt frihandelsavtal, Nafta. När hans hustru, Hillary Clinton, kampanjade för att bli president 2008 lät hon förstå att hon egentligen aldrig uppskattade makens frihandelslinje. Hon blev i stället Barack Obamas utrikesminister, och som sådan blev hon en tydlig frihandlare som förhandlade fram nya handelsavtal. Men 2016 försökte hon bli president igen, och då lät hon återigen som en protektionist under kampanjtalen. Men hennes läckta e-post visade att hon fortfarande var övertygad frihandlare.

Få har gjort så mycket för att förstöra väljarnas tro på globaliseringen som globaliseringsvänliga politiker som har försökt ta genvägar till popularitet. Så fort de har mött väljarna, särskilt jordbrukslobbyn och fackföreningar, har de strukit

”Det som saknas är en tydligare och mer inspirerande berättelse om vad handeln gör för vår frihet och för framför allt sämre bemedlades plånböcker.”

36 Chicaco Booth, 2016

dem medhårs och talat om hur de ska skydda dem från Kina och billig import. Men så fort de har kommit till makten har de försökt skapa än öppnare handel.

Det är inte konstigt att det ger väljarna både känslan att frihandel är något destruktivt och att politiker är opålitliga – att de trots allt de säger har någon slags elitagenda som går ut på att utvidga frihandeln. Det är inte konstigt att väljarna i så fall till slut väljer verkliga protektionister, som inte sviker dem efter valet.

Vi behöver politiker som vågar tala till väljarna som vuxna, som erkänner problem med de omställningar som globaliseringen driver fram, men också förklarar de ännu svårare omställningar som protektionism skulle medföra, till mycket högre mänskliga och ekonomiska kostnader. Samtidigt behöver vi vittnesbörd från våra företagare om betydelsen av öppenheten för deras verksamhet.

Insatserna i den politiska strid som just nu pågår är enorma. De nu pågående mänskliga framstegen sker inte per automatik. I så fall hade vi sett dem i tidigare epoker. De drivs av människors möjlighet att handla med, lära sig av och samarbeta med andra, över gränserna. Det är lätt att ta det för givet. Man vet inte vad man har förrän det är borta.

”Vi behöver politiker som vågar tala till väljarna som vuxna, som erkänner problem med de omställningar som globaliseringen driver fram, men också förklarar de ännu svårare omställningar som protektionism skulle medföra”

Referenslista:

- Alder, Simeon, David Lagakos & Lee Ohanian (2014), "Competitive pressure and the decline of the Rust Belt: A macroeconomic analysis" i *Working Paper 20538, National Bureau of Economic Research*.
- Andersen, Lill & Ronald Babula (2008), "The link between openness and long-run economic growth", i *Journal of International Commerce and Economics*.
- Autor, David H., David Dorn, Gordon H. Hanson (2016), "The China Shock", i *Working Paper 21906, National Bureau of Economic Research*.
- Berg, Lasse (2014). *Ut ur Kalahari: Drömmen om det goda livet*. Stockholm: Ordfront.
- Broda, Christina & David Weinstein (2005), "Are we underestimating the gains from globalization for the United States", i *Current Issues, Federal Reserve Bank of New York*, Vol. 11, Nr. 4.
- Chicaco Booth (2016). <http://www.igmchicago.org/surveys/import-duties>
- Cline, William R (2004). *Trade policy and global poverty*. Washington DC: Peterson Institute for International Economics.
- Corlett, Adam (2016). *Examining an elephant: Globalisation and the lower middle class of the rich world*. Resolution Foundation.
- Cruz Marcio, James Foster, Bryce Quillin & Philip Schellekens (2015), "Ending extreme poverty and sharing prosperity: Progress and policies", i *World Bank Group Policy Research Note* October 2015, sid. 6.
- Dollar, David, Tatjana Kleineberg & Aart Kraay (2016), "Growth still is good for the poor", i *Working Paper 596, Luxembourg Income Study, Cross-National Data Center in Luxembourg*.
- Dorn, Florian, Clemens Fuest & Niklas Potrafke (2017). *Globalisation and income inequality revisited*. Discussion paper, European Commission.
- Erixon, Fredrik (2008), "Globalization, earnings and consumer prices: taking stock of the benefits from global economic integration" i *ECIPE Policy Briefs*, Nr. 5
- FAO (2015). *The state of food insecurity in the world 2015*. Rome: FAO.
- Fajgelbaum, Pablo D. & Amit K. Khandelwal (2016), "Measuring the unequal gains from trade", i *Quarterly Journal of Economics*.
- Furman, Jason, Katheryn Russ & Jay Shambaugh (2017), "US tariffs are an arbitrary and regressive tax", i *VOX*.
- Gallup News (2016). *In US, record-high 72% see foreign trade as opportunity*. <http://news.gallup.com/poll/204044/record-high-foreign-trade-opportunity.aspx>
- Hellebrandt, Tomáš & Paolo Mauro (2015), "The future of worldwide income distribution", i *Working Paper 15-7, Peterson Institute for International Economics*.

- Hicks, Michael & Srikant Devaraj (2015). *The myth and reality of manufacturing in America*. Center for Business and Economic Research, Ball State University,
- Horan, Richard D, Erwin Bulte & Jason F Shogren (2005), "How trade saved humanity from biological exclusion: an economic theory of Neanderthal extinction", i *Journal of Economic Behavior & Organization*, Vol 58, Nr 1.
- Hufbauer, Gary Clyde & Sean Lowry (2012) "US tire tariffs: Saving a few jobs at high cost", i *Peterson Institute for International Economics, Policy Brief*.
- ILO (2013). *Marking progress against child labour: global estimates and trends 2000–2012*. Geneva: International Labour Organization.
- Kenny, Charles (2005), "Why are we worried about income? Nearly everything that matters is converging", i *World Development*, Vol. 33, Nr 1.
- Kochhar, Rakesh (2017). *Middle class fortunes in Western Europe*. Pew Research Center.
- Magyari, Ildikó (2017) "Firm reorganization, Chinese imports, and US manufacturing employment", i *Job Market Paper*.
- Milanovic, Branko (2016). *Global inequality: A new approach for the age of globalization*. Harvard University Press.
- Mill, James (1826). *Elements of political economy*. London: Baldwin, Cradock, and Joy. 3 uppl.
- Norberg, Johan (2017). *Framsteg: Tio skäl att se fram emot framtiden*. Stockholm: Volante.
- Norrevik, Sara (2016). "Från förebild till varnande exempel? USA och frihandelsmotståndet" i *Frivärld rapport*, nr. 5.
- NPR (2016) <https://www.npr.org/2016/06/28/483883321/fact-check-trumps-speech-on-the-economy-annotated>
- Pew Research Center (2015). *The American middle class is losing ground*.
- Regeringen (2016/2017). *Budgetproposition för 2017, 14 september 2016, bilaga 2*.
- Rose, Stephen (2015). *Beyond the wage stagnation story*. Urban Institute.
- UN (2015a), *The Millenium Development Goals Report 2015*. New York: United Nations
- Unesco (2013), "Adult and youth literacy: National, regional and global trends, 1985–2015" i *UIS Information Paper*.
- WHO & UNICEF (2015) *Progress on sanitation and drinking water: 2015 Update and MDG Assessment*. Geneva: WHO and UNICEF.
- The World Bank: World Development Indicators Online.